

คอลัมน์ “เศรษฐกิจพอเพียง”

ผู้จัดการรายเดือน ฉบับเดือนมกราคม 2543

## Bangkok Consensus

รังสรรค์ ฤกษ์พรพันธุ์

“เศรษฐกิจพอเพียง” กำลังกลายเป็น ‘ฉันทมติแห่งกรุงเทพฯ’ (Bangkok Consensus)

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อที่ชุมนุมรัฐมนตรี ข้าราชการ และประชาชน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ทรงเตือนสติชนชาวไทยว่า การใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยหรือเกินความพอเพียง นับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญอันนำมาซึ่งวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความพอมือพอกิน พอใช้ มาเป็นเวลากว่า 25 ปี แต่ไม่มีผู้นำรัฐบาล ขุนนางนักวิชาการ (technocrats) หรือข้าราชการท่านใดน้อมเกล้ารับพระราชดำรัสของพระองค์ไปพิเคราะห์ และผลักดันไปสู่การปฏิบัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำเสนอ ‘ทฤษฎีใหม่’ เป็นครั้งแรกในปี 2537 เพื่อให้เกษตรกรสามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และปรับเปลี่ยนการผลิตเพื่อลดทอนความเสี่ยงอันเกิดจากความแปรปรวนทางธรรมชาติและความผันผวนทางเศรษฐกิจ และเพื่อให้เกษตรกรยืนอยู่บนขาของตนเอง พระองค์ทรงเผยแพร่ ‘ทฤษฎีใหม่’ อีกวาระหนึ่งภายหลังวิกฤติการณ์เศรษฐกิจเดือนกรกฎาคม 2540 คราวนี้ พสกนิกรน้อมเกล้ารับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่อย่างดียิ่ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความรุนแรงของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกับปรัชญาพุทธศาสนาในประเด็นการยึดทางสายกลางในการดำเนินชีวิต ทั้งระดับปัจเจกชน ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐ อีกทั้งสอดคล้องกับเศรษฐกิจศาสตร์ชาวพุทธ (Buddhist Economics) และเศรษฐกิจศาสตร์แบบคานธี (Gandhian Economics) ในประเด็นการอยู่พอดีกินพอดีและการพึ่งตนเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงสนับสนุนการพึ่งตนเองชนิดสุดโต่ง ถึงระดับที่ครัวเรือนต้องผลิตทุกอย่างอันจำเป็นแก่การครองชีพเอง ดังนั้น การใช้ความชำนาญพิเศษในการผลิตยังคงมีอยู่ เพียงแต่มีการกระจายการผลิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างครัวเรือนยังคงมีอยู่ ในทำนองเดียวกัน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมิได้ให้ข้อเสนอแนะในการปิดประเทศ การค้าระหว่างประเทศยังคงมีตามปกติ เพียงแต่มีได้เน้นการผลิตเพื่อการพาณิชย์หรือการผลิตเพื่อการส่งออก

ในช่วงเวลาเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในปี 2517 ขบวนการพึ่งตนเองในชนบทเริ่มก่อตัว ทั้งนี้เป็นผลจากวิกฤติการณ์น้ำมัน

ครั้งแรกในช่วงปี 2516-2517 ขบวนการดังกล่าวนี้เติบโตใหญ่และขยายตัวมากขึ้นภายหลังจากวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่สองในปี 2522 จนก่อให้เกิด 'ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา'

การพึ่งตนเองและการผลิตเพื่อยังชีพเป็นยุทธวิธีหลักของยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิมทดลองแนวทางวนเกษตร นายแพทย์ประเวศ วะสี เสนอแนวทางพุทธเกษตรกรรม การพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน การให้ความสำคัญแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น การรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อสร้างความแข็งแกร่งและอำนาจต่อรองของภาคประชาชน รวมถึงลดจนการส่งเสริมให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นยุทธวิธีสำคัญของยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

ตลอดช่วงเวลาที่ระบบเศรษฐกิจไทยเผชิญภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจระหว่างปี 2523-2529 ราษฎรในชนบทต้องพึ่งตนเองมากขึ้น เพราะมีอาจพึ่งรัฐบาลได้ ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาขยายตัวในชนบท จนก่อให้เกิดวิกฤติของยุทธศาสตร์การพัฒนา ในขณะที่ราษฎรในชนบทยึดกุมยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทุกแห่งหนที่เสด็จประพาส รัฐบาลส่วนกลางกลับยึดกุมยุทธศาสตร์ 'โลกาภิวัตน์พัฒนา' อันเป็นไปตามฉันทมติแห่งวอชิงตัน (Washington Consensus)

ฉันทมติแห่งวอชิงตันเกิดจากการผลักดันขององค์กรโลกบาล (อันประกอบด้วยธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ) องค์กรผลิตความคิด (Think Tanks) (ดังเช่น Institute for International Economics) และกลุ่มล็อบบี้ยิสต์ (Lobbyists) ณ นครวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา แนวนโยบายเศรษฐกิจตามฉันทมติแห่งวอชิงตันตรงกันข้ามกับฉันทมติว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจแบบเคนส์ (Keynesian Consensus)

เศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ (Keynesian Economics) เปล่งอิทธิพลภายหลังจากภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในทศวรรษ 2470 (The Great Depression) เนื่องจากสามารถให้อรรถาธิบายและให้ข้อเสนอแนะทางนโยบายในการแก้ปัญหาได้ ในขณะที่สำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกเผชิญภาวะความล้มเหลวทางวิชาการ อิทธิพลของเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ปรากฏชัดเจนมากขึ้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง จนก่อให้เกิดกระบวนการโลกาภิวัตน์ของเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ (Globalization of Keynesian Economics) หรืออาจเรียกว่ากระบวนการเคนส์านุวัตน์ (Keynesianization)

กระบวนการเคนส์านุวัตน์มีได้เติบโตใหญ่เฉพาะในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์เท่านั้น หากขยายสู่กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจด้วย จนก่อให้เกิดฉันทมติว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจแบบเคนส์ (Keynesian Consensus) สาระสำคัญของฉันทมติดังกล่าวนี้อยู่ที่การแก้ปัญหาค่างานและการจัดระบบรัฐสวัสดิการ (Welfare State) อันเป็นแนวนโยบายเศรษฐกิจที่เน้นบทบาทของภาค

รัฐบาล ในทศวรรษ 2510 เมื่อเกิดภาวะ Stagflation (= Stagnation + Inflation) อันเป็นสภาวะการณ์ที่ระบบเศรษฐกิจมีปัญหาการว่างงานและปัญหาเงินเฟ้อพร้อมๆกัน เศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ก็ถึงจุดอับเมื่อมีอาจให้อรรถาธิบายและข้อเสนอแนะทางนโยบายได้ ครั้นเมื่อเกิดวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งแรกในปี 2516 ฉันทมติว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจแบบเคนส์ก็สิ้นอิทธิพล โดยที่ฉันทมติแห่งวอชิงตันถืบตัวขึ้นมาเมื่ออิทธิพลแทนที่

ลัทธิเสรีนิยมสมัยใหม่ (Neo-Liberalism) ลงรากปักหลักในสังคมเศรษฐกิจโลก เมื่อโรนัลด์ เรแกน ยึดกุมเก้าอี้ประธานาธิบดีอเมริกัน และมาร์กาเรต แทตเชอร์ ยึดครองอำนาจการบริหารสหราชอาณาจักรในช่วงต้นทศวรรษ 2520 นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ฉันทมติแห่งวอชิงตันก็แผ่อิทธิพลปกคลุมโลก

แนวนโยบายเศรษฐกิจตามฉันทมติแห่งวอชิงตันมีพื้นฐานจากลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงเน้นแนวทางเสรีนิยมทั้งด้านการค้า การลงทุน และการเงินระหว่างประเทศ และด้วยเหตุที่เชื่อมั่นในประสิทธิภาพของกลไกราคาในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ฉันทมติแห่งวอชิงตันจึงต้องการการถ่ายโอนการผลิตจากภาครัฐบาลไปสู่ภาคเอกชน (Privatization) และการลดการกำกับและลดการควบคุม (Deregulation)

นับตั้งแต่ปี 2504 เมื่อสังคมเศรษฐกิจไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล (Unbalanced Growth) โดยเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม และลงโทษภาคเกษตรกรรม อีกทั้งให้ความสำคัญแก่เป้าหมายการจำเรียดเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าเป้าหมายการแก้ปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ ในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม ยุทธศาสตร์ที่ใช้เริ่มต้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า (Import Substitution Industrialization) แล้วปรับเปลี่ยนมาเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export-Oriented Industrialization) โดยที่สังคมเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ลู่วิ่งทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (Catching-up Process) โดยหวังที่จะเปลี่ยนโครงสร้างเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrializing Country = NIC)

กระบวนการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจไทย ซึ่งปรับสู่แนวทางของฉันทมติแห่งวอชิงตัน นับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 และปรากฏโฉมชัดเจนนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา เป็นกระบวนการที่ตรงกันข้ามกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะละเลยหลักการ 'อยู่พอดี กินพอดี' ละเลยหลักการพึ่งตนเอง และละเลยการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้นำรัฐบาลไทยและขุนนางนักวิชาการเร่งเครื่องสังคมเศรษฐกิจไทยในลู่วิ่งระหว่างประเทศ โดยหวังที่จะเป็น 'เสือ' เศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่า "...การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน..."

บัดนี้ สังคมไทยพากันกล่าวขวัญถึงเศรษฐกิจพอเพียง วงวิชาการเศรษฐศาสตร์ แม้แต่เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ก็ถกเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง หน่วยราชการชูปัญญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการของบประมาณ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติประกาศที่จะ ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ผู้นำรัฐบาล ข้าราชการ และนักเศรษฐศาสตร์พากันลงเรือ ‘เศรษฐกิจพอเพียง’ บางคนด้วยความเชื่อมั่นอันบริสุทธิ์ใจ โดยที่บางคนมิได้มีความบริสุทธิ์แห่งจิต

บัดนี้ เศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็น ‘ฉันทมติแห่งกรุงเทพฯ’ (Bangkok Consensus) โดยที่ประชาชนในชนบทในหลายภูมิภาคเดินตามแนวทางนี้มาก่อนเป็นเวลาหลายทศวรรษแล้ว

สำหรับนักศึกษาปรากฏการณ์สังคม ประเด็นที่สมควรแก่การศึกษา ก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงจะกลายเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาเศรษฐกิจไทยได้หรือไม่ และได้อย่างไร ในประการสำคัญ ฉันทมติแห่งกรุงเทพฯ จะขจัดอิทธิพลของฉันทมติแห่งวอชิงตันได้หรือไม่